

حمام‌های تاریخی اردبیل در آرزوی شستشوی غبار روزگار

حمام‌های تاریخی استان اردبیل که به عنوان نمادهای هویت و پیشینه منطقه اغلب به دوره‌های صفویه و قاجاریه تعلق دارند در گذار روزگاران فرسایش یافته‌اند و به نظر می‌رسد مرمت چین و چروک پیشانی آنها با دست سرمایه‌گذاران می‌تواند زمینه استفاده به عنوان موزه را فراهم کرده و بر رونق صنعت گردشگری بیافزاید.

به گزارش خبرنگار ایرنا، اردبیل با نام باستانی آرتاوایل از شهرهای شمال غرب ایران است، «آرتا» در باور ایرانیان باستان، به قانون نظم و آفرینش در زمان پیش از آیین زردشتی اطلاق می‌شد، این شهر در طول تاریخ به نام‌های گوناگونی از جمله «دارالارشاد»، «دارالملک»، «دارالعرفان» و «دارالامان» ملقب شده و به علت قرار داشتن در مسیر جاده ابریشم از رونق اقتصادی بسیار خوبی برخوردار بوده است.

یافته‌های تازه در منطقه مرادلو مشگین شهر بیانگر تاریخ ۴۰ هزار ساله اردبیل بوده و ابنیه تاریخی از جمله حمام‌های متعدد با هزاران راز و رمز معماری و هنرهای ظریف ایرانی نمادی از سابقه تاریخی و باستانی این شهر است.

تعدد حمام‌های تاریخی در اردبیل نه تنها به جهت وجود کاروانسراها و رفت و آمد کاروانیان بلکه به علت اهمیت استحمام، بهداشت و تطهیر بدن نزد اهالی مذهبی این دیار است و بقایای گرمابه‌های تاریخی نظیر حمام کهنه، اوچ دکان، پیر، حاج شیخ، پیر زرگر، ملاهادی و ابراهیم آباد مویذ این ادعاست.

اهالی اردبیل از دیرباز به پاکیزگی و نظافت توجه داشته و حمام‌های متعددی را در محلات شهرها ساخته بودند و می‌توان گفت تا حدود چهار دهه قبل مکان استحمام بیش از ۹۰ درصد مردم بود و به عبارتی قسمت اعظمی از جمعیت شهرها برای پاکیزه شدن، دست کم هر هفته دو بار به حمام‌های عمومی می‌رفتند که به دو قسمت عمومی و نمره تقسیم شده بود.

هر یک از حمام‌های تاریخی استان اردبیل به ویژه در مرکز این استان، حرف‌های زیادی از جنس تاریخ برای گفتن دارند و چشم‌های کم‌سوی هر حمام با تماشای حضور هر کاوشگر، پژوهشگر و علاقه‌مند به تاریخ و فرهنگ، نور می‌یابد و برای بقا امیدوار می‌شود.

حمام منصوریه اردبیل به عنوان یکی از این مجموعه‌های نفیس، یادگار دوره قاجاریه است و همچون بیماری خسته از رنج روزگار به احتضار افتاده است، از یک سو قرار گرفتن در مالکیت شخصی و از سوی دیگر انتظار مردم از سازمان میراث فرهنگی برای مرمت، این بنای تاریخی را در دوراهی بلاتکلیفی قرار داده است.

معماری این حمام، مشابه سبک معماری حمام‌های همدوره خود همچون حمام ابراهیم آباد، سیدآباد و یعقوبیه است، در حال حاضر

بخش‌هایی از حمام منصوریه و تزیینات آن از بین رفته است.

سازه بنا مقاومت خود را از دست داده و گنبد بخش سربینه و بخش مرکزی گرمخانه و کاربردی‌های بکار رفته در آن در حال تخریب است، کاربری قبلی این بنا خدماتی بود و نیازهای محله‌ای را تامین

می‌کرد ولی در حال حاضر بخش‌هایی از آن تخریب شده و آن را به حالت متروکه درآورده است.

تعدد حمام‌های تاریخی در اردبیل نه تنها به جهت وجود کاروانسراها و رفت و آمد کاروانیان بلکه به علت اهمیت استحمام، بهداشت و تطهیر بدن نزد اهالی مذهبی این دیار است

این حمام دارای یک درب ورودی است که با چند پله رو به پایین داشته و این درب سال‌ها قبل با چپش آجرهایی مسدود شده است، اتاقک تون یا گرمخانه حمام تخریب شده، سقف آن دارای تزیینات نقاشی با طرح‌های اسلیمی است که اکنون بر روی نقاشی‌های باقیمانده، اندود گچ کشیده شده و پوشش این بخش گنبد عرقچین بوده است.

میان در ارتباطی بخش سربینه و گرمخانه با سرویس بهداشتی و اتاق نظیف در ارتباط بوده و ورود از سربینه به گرمخانه از میان در صورت می‌گرفته و اکنون همه این بخش‌ها مسدود شده و درب جدید بطور مستقیم از سربینه وارد گرمخانه می‌شود.

حمام تاریخی ظهیرالاسلام یا آقانقی حمامی (حمام آقانقی) نیز که اکنون موزه مردم‌شناسی در آن دایر شده، گنجینه‌ای نفیس از اشیای دوره‌های زندیه، صفویه، قاجاریه و پهلوی را در خود به نمایش گذاشته و گردشگران و مسافران را فرا می‌خواند.

حمام ظهیرالاسلام با پیگیری و همت اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی اردبیل در سال ۱۳۷۶ به شماره ۱۸۹۶ در فهرست آثار ملی به ثبت رسیده و در نهایت بعد از مرمت‌های لازم ۲۲ بهمن ۱۳۷۸ به عنوان

موزه مردم‌شناسی اردبیل افتتاح شده است.

مدیر موزه‌های استان اردبیل درباره ویژگی‌های معماری این بنا گفت: میان در یا هشتی حمام راهرویی پر پیچ و خم است که فضای سرد سربینه را به فضای گرمخانه وصل کرده و به منظور جلوگیری از هدررفت گرما، ممانعت از دید مستقیم افراد به فضای گرمخانه و تعدیل دمای بدن افراد ساخته شده و به شکل دهلیز باریک با سقف کوتاه و به صورت هشت ظلعی یا مربع با سقف گنبدی ساده ساخته شده است.

ملکه گل‌مغانی زاده اصل افزود: فضای اصلی حمام یعنی گرمخانه، محل استحمام بوده و یک خزینه آب گرم و دو خزینه آب سرد داشته و روشنایی گرمخانه از نورگیرهای سقفی با شیشه‌های عدسی شکل تامین می‌شد و مانع دید حمام از خارج بوده است.

حکایت‌های شیرینی از زبان سالخوردگان راجع به حمام‌های تاریخی اردبیل روایت شده است، این بناهای تاریخی به عنوان بخشی از هویت فرهنگی منطقه از اهمیت خاصی برخوردار هستند اما اغلب به رسیدگی و مرمت نیاز دارند تا برای آیندگان بمانند و داستان‌های گذشتگان را بازگو کنند.

گهگاه اقداماتی برای مرمت و احیای حمام‌ها اجرا می‌شود، در سال گذشته در جریان بازدید مقامات عالی رتبه استان از روند عملیات بازسازی حمام تاریخی یعقوبیه اردبیل با هدف افزایش سرعت مرمت و بازسازی این پروژه ۲۰ میلیارد ریال اعتبار اختصاص داده شد، این اعتبارات و اقدامات ناکافی است و به نظر می‌رسد به لحاظ قدرت فرسایش زمان باید توجه به حفاظت حمام‌ها استمرار داشته باشد.

در سال‌های اخیر برنامه‌هایی برای احیا و مرمت حمام‌های تاریخی استان اردبیل تدوین شده است، فرماندار اردبیل در جلسه‌ای با مدیرکل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان از احیای حمام‌های تاریخی شهرستان اردبیل خبر داد و گفت: طرح احیای حمام‌ها تدوین و با مشارکت این اداره کل و

سرمایه‌گذاران اجرا می‌شود.

فرزاد قلندری به ظرفیت جذب گردشگر و تماشاگر در حمام‌های تاریخی اشاره کرد و افزود: این بناها باید بیش از پیش مورد توجه باشند و از قابلیت‌های آنها برای رونق صنعت گردشگری بیشتر استفاده شود.

وی ادامه داد: پای سرمایه‌گذاران برای احیا و استفاده از بناهای تاریخی اردبیل باید باز شود، این کار هم سبب حفاظت ابنیه تاریخی می‌شود و هم زمینه بهره‌برداری بهینه از آنها فراهم می‌شود.

مدیرکل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان اردبیل هم از اجرای مطالعات احیای حمام‌های تاریخی به ویژه در مرکز استان خبر داد و گفت: بناهای تاریخی با مشارکت سرمایه‌گذاران باید به چرخه استفاده بازگردد.

بدیهی است با راه‌اندازی بازارچه‌های صنایع دستی در کنار حمام‌های تاریخی و برگزاری جشنواره‌ها و مسابقات فرهنگی با موضوعات تاریخ، معماری و ویژگی‌های حمام‌های تاریخی می‌توان نگاه‌ها را به این بناها معطوف کرد.

این کار می‌تواند در احیا و ماندگاری حمام‌های تاریخی و دیگر سازه‌های باستانی استان اردبیل موثر باشد و به تدریج، فرهنگ صیانت از میراث فرهنگی و ساختمان‌های تاریخی نیز بهتر از قبل در جامعه رواج یابد و نهادینه شود.

استان اردبیل با بیش از یک میلیون و ۲۸۰ هزار نفر جمعیت در ۱۲ شهرستان با پیشینه غنی تاریخی و فرهنگی در شمال ایران واقع شده و به لحاظ داشتن اماکن، بقاع و سازه‌های تاریخی و باستانی همچون مجموعه تاریخی بقعه شیخ صفی‌الدین اردبیلی، بقعه شیخ کلخوران متعلق به امین‌الدین جبرئیل پدر شیخ صفی‌الدین اسحق جد سلاطین صفوی، خانه ارشادی، حمام ملاهادی، برج شاطر، پل هفت چشمه، مجموعه بازار تاریخی و مسجد جمعه از مقاصد مهم گردشگران داخلی و خارجی است.